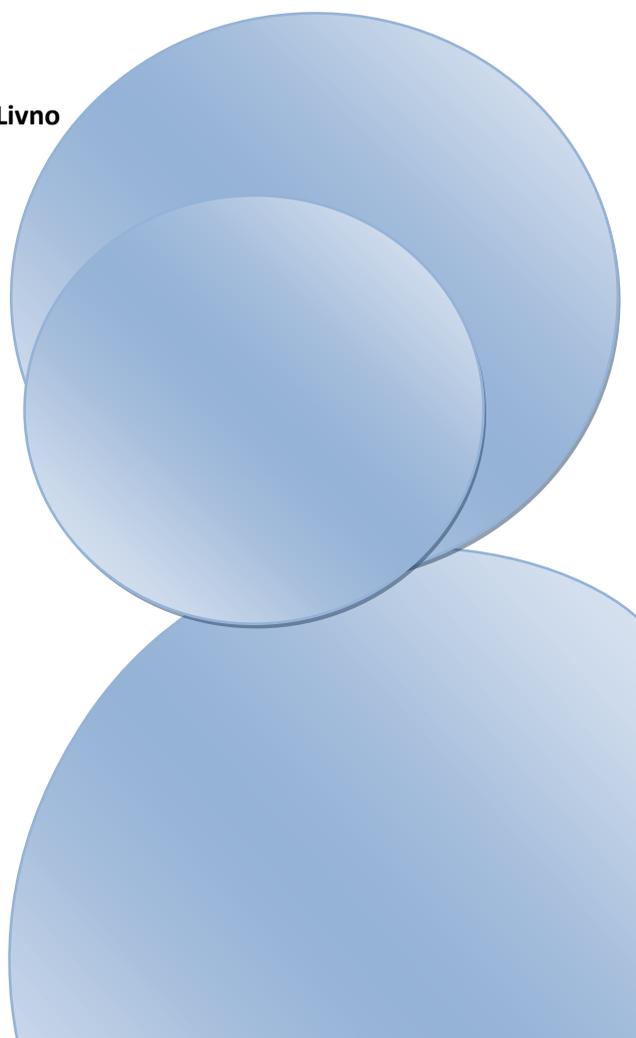

Registar Prirodnih i turističkih resursa općine Tomislavgrad 2014.

Centar za građansku suradnju, Livno

Sadržaj

Sadržaj.....	2
Uvod.....	3
Metodologija izrade Registra prirodnih resursa općine Tomislavgrad	4
Što su prirodni resursi?.....	5
I. ZEMLJIŠTE OPĆINE TOMISLAVGRAD.....	6
I.1. Duvanjsko polje i duvanjske planine.....	7
II. VODNI RESURSI OPĆINE TOMISLAVGRAD	8
II.1. Voda kao stanište biljaka i životinja.....	9
II.2. Vode kao površine za sportove na vodi, izletišta i turizam.....	9
II.3. Voda kao resurs za proizvodnju električne energije	9
III. ŠUME I DRVNA MASA OPĆINE TOMISLAVGRAD	10
III.1. Geografske i hidrografske karakteristike	10
III.2. Klimatske prilike i vegetacija.....	11
III.3. Šume visoko zaštitne vrijednosti.....	11
III.4. Organizacija, miniranje i gospodarenje šumama.....	11
III.5. Čovjek i šuma.....	13
III.6. Lovstvo.....	15
IV. MINERALI I RUDE OPĆINE TOMISLAVGRAD.....	17
V. OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE U OPĆINI TOMISLAVGRAD (hidro, solarna i vjetro energija)	18
VI. LJEKOVITO BILJE KAO RESURS OPĆINE TOMISLAVGRAD	20
VII. TURISTIČKI RESURSI OPĆINE, TOMISLAVGRAD.....	22
VIII. FINANCIJSKA DOBIT LOKALNE ZAJEDNICE - OPĆINE TOMISLAVGRAD OD ISKORIŠTAVANJA PRIRODNIH RESURSA	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.
IX. GDJE OPĆINA TOMISLAVGRAD PREFERIRA ULAGANJA, KADA SU U PITANJU PRIRODNI RESURSI?.....	25
Korištena literatura.....	26

Uvod

Kvaliteta naše životne sredine u velikoj mjeri ovisi o načinu korištenja prirodnih resursa. Neophodno je odgovorno i održivo upravljanje resursima radi, ne samo njihovog očuvanja, nego i pružanje neophodnih uvjeta života budućim generacijama. Upravljanje prirodnim resursima je usko vezano s konceptom održivog razvoja. Ovaj koncept je definiran u „Brundtlandskom izveštaju“¹ kao „razvoj koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija“ i proglašava se glavnim ciljem buduće gospodarske politike. Na konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju u Rio de Janeiru 1992. godine, jasno je naglašeno da održivi razvoj podrazumijeva uravnotežen gospodarski, socijalni i kulturni razvoj bez ugrožavanja životne sredine. Usmjeren je na očuvanje i racionalno korištenje prirodnih bogatstava, te povećanje kvalitete životne sredine i života u njoj.

U Bosni i Hercegovini često možemo čuti kako smo država koja obiluje prirodnim resursima, da su prirodni resursi naše bogatstvo. Međutim, Bosna i Hercegovina ima oko 0,6% zaštićenog prirodnog područja, što ju svrstava na samo dno ljestvice država Europe. Zakonom o zaštiti prirode (SN FBiH 66/13) je predviđeno da se do 15% teritorije BiH, a otprilike toliko i u FBiH, stavi pod režim zaštite radi održivog upravljanja u zaštićenim područjima.

S jedne strane smo ponosni na naša prirodna bogatstva, a s druge strane malo znamo o točnim količinama i vrstama resursa koji nas okružuju, nismo upoznati s načinom na koji se koriste resursi u našim lokalnim zajednicama niti sa relevantnim zakonodavstvom ni raspodjelom nadležnosti nad resursima. Nadležnosti nad prirodnim resursima su podijeljene pa su podijeljene i informacije. Podaci o prirodnim resursima se nalaze kod više izvora, kod raznih službi, institucija, javnih poduzeća te nevladinih organizacija; nisu objedinjeni na jednom mjestu za područje jedne ili više općina.

Građani odnosno stanovnici mjesnih zajednica su pokrenuli pitanje o načinu upravljanja s prirodnim resursima kada su postali vidljivi negativni efekti neracionalnog upravljanja prirodnim resursima u njihovoj životnoj sredini. Nakon konzultacija provedenih s predstavnicima mjesnih zajednica i ekoloških udruga u deset općina, Centar za građansku suradnju je izradio te 2013. godine otpočeo provedbu projekta „*Lokalno upravljanje prirodnim resursima*“. Projektom se promiče upoznavanje sa zakonodavstvom i raspodjelom nadležnosti nad prirodnim resursima te upoznavanje lokalnog stanovništva s točnim podacima o prirodnim resursima koji se nalaze na području deset općina i njihovo objedinjenje u ovim popisom prirodnih resursa. S obzirom da je razvoj turizma u ciljanim općinama neposredno povezan s prirodnim resursima i kulturno-povijesnom baštinom, dokument smo nazvali „Registar prirodnih i turističkih resursa“.

Registar je nastao kao rezultat rada općinskog tima za prirodne i turističke resurse, općinskih službi i tima Centra za građansku suradnju. Ovaj Registar može poslužiti kao relevantan dokument koji nudi pregled prirodnih resursa koji se nalaze na području općine Tomislavgrad odnosno početne informacije za izradu propisa, strategija, te investicijskih projekata.

Naš krajnji cilj je poticanje aktivnog sudjelovanja građana, mjesnih zajednica i ekoloških udruga u pitanjima i odlukama koje se odnose na zaštitu, korištenje i upravljanje prirodnim resursima koji se nalaze na području njihove zajednice. Registar bi trebao biti polazna točka za pokretanje kvalitetne javne rasprave o ulozi općine i lokalne zajednice u upravljanju, zaštiti i korištenju prirodnih resursa na racionalan način odnosno u skladu s principima održivog razvoja.

¹ Izvještaj Svjetske komisije za okoliš i razvoj (Brundtland komisija), objavljen 1987. godine

Metodologija izrade Registra prirodnih resursa općine Tomislavgrad

Registar prirodnih i turističkih resursa rezultat je niza aktivnosti provedenih u okviru projekta „Lokalno upravljanje prirodnim resursima“. Putem sastanaka s lokalnim upravama, obuka i javnih rasprava koje su održane u deset općina u kojima se realizira projekt, Centar za građansku suradnju je predstavio ciljeve i aktivnosti projekta i pokrenuo proces prikupljanja informacija o prirodnim resursima te načinu upravljanja i korištenja istih.

Tim Centra za građansku suradnju je predstavio sve prikupljene informacije o prirodnim resursima u ciljnim općinama. Informacije su pronađene putem javno dostupnih izvora kao što su publikacije, službene općinske web stranice kao i stranice relevantnih institucija i javnih poduzeća, općinski dokumenti, brošure, te razni portali i stranice na Internetu.

Nakon predstavljanja prikupljenih informacija, formirano je deset općinskih *Timova za prirodne resurse* koji su u određenom roku provjerili postojeće, te prikupili i dostavili dodatne informacije o prirodnim resursima na području svake općine zasebno.

Uz podatke o prirodnim resursima, na inicijativu općinskih timova, dodatno su prikupljeni podaci o turističkim resursima, odnosno korištenju prirodnih resursa u svrhu razvoja turizma.

Uz stalne konzultacije i rad s timovima i općinskim službama, sačinjeni su nacrti Registra prirodnih i turističkih resursa za općinu Tomislavgrad, te su predstavljeni radnom timu i javnosti putem javnih rasprava u ciljnim općinama, na kojima su predstavnici timova, općine, mjesnih zajednica, eko-udruga i nevladinih organizacija te pojedinci imali priliku iznijeti svoje primjedbe i sugestije vezane za sadržaj Registra prirodnih i turističkih resursa.

Nakon javnih rasprava, uz tehničko uređivanje Registara prirodnih i turističkih resursa, u skraćenom obliku je pripremljena i tiskana publikacija Registar prirodnih i turističkih resursa kao presjek svih deset Registara. Pojedinačni registri dostupni su na web stranicama općina, a kompilacija je dostupna na web stranici Centra za građansku suradnju Livno. Registar je podijeljen svim općinskim službama, mjesnim zajednicama, ekološkim udrugama, nevladinim organizacijama, lokalnim radio stanicama, te zainteresiranim građanima.

Obrađeni prirodni resursi:

- I - Zemljište
- II - Vodni resursi
- III - Šume i drvna masa
- IV – Minerali i rude
- V – Obnovljivi izvori energije
- VI – Turistički resursi
- VII - Ljekovito bilje

**ZAHVALJUJEMO SVIM
ČLANOVIMA RADNOGA
TIMA NA NESEBIČNOJ
PODRŠCI I POMOĆI PRI
PRIKUPLJANJU
PODATAKA!**

*Centar za građansku
suradnju Livno*

Što su prirodni resursi

Prirodni resursi su pojave, procesi ili objekti u prirodi, koji utječu konstruktivno ili destruktivno na razvoj živih bića i njihovih aktivnosti. Čovjek može koristiti prirodne resurse kao potencijale za razvoj. Prirodni resursi čovjeku koriste za stanovanje, ishranu, proizvodnju energije i eksploataciju.

Prema prirodnim kriterijima, prirodni resursi se dijele na sljedeće grupe:

- Prirodni resursi atmosfere (klima)
- Prirodni resursi litosfere (zemljište i geološki resursi)
- Prirodni resursi hidrosfere (oceani, podzemne vode, površinske vode..)
- Prirodni resursi biosfere (biljni i životinjski svijet).

Prirodni resursi se mogu podijeliti na više načina, na primjer:

- obnovljive i neobnovljive
- biotičke i abiotičke

Neobnovljivi resursi su oni resursi koji se vremenom eksploatacijom iscrpljuju, a ne mogu se obnoviti prirodnim procesima ili je ta obnova veoma dugotrajna. Oni su vrlo važni za funkcioniranje sadašnje ekonomije i društva, posebno ako se zna da je dobar dio postojećih energetske i mineralnih resursa do danas prilično iscrpljen i degradiran. Neki od neobnovljivih resursa se mogu reciklirati i na taj način im se može „produžiti“ period eksploatacije.

Obnovljivi resursi su oni koji se mogu koristiti neograničeno (Sunčeva energija, snaga vode, snaga vjetra, biomasa). Međutim, danas je korištenje ovih resursa još uvijek u znatno manjem obimu u odnosu na neobnovljive resursa. To je djelomično zbog cijene eksploatacije, koja je u slučaju neobnovljivih često niža, a djelomično i zbog tradicionalne orijentacije privrede prema neobnovljivim resursima.

Biotički resursi se dobivaju iz životinja i biljaka (živi svijet). **Abiotički resursi** se dobivaju iz neživog svijeta, npr. iz zemlje, vode ili zraka. Minerali i energetske resursi su, na primjer, abiotički resursi.

Prirodni resursi jedne države i način njihova iskorištavanja utječu na njeno bogatstvo i status u svjetskom ekonomskom sistemu, te mogu znatno doprinijeti političkom utjecaju jedne države.

Općina Tomislavgrad - osnovni podaci

Tomislavgrad je smješten u južnom dijelu Herceg-bosanske županije, uz samu granicu sa R Hrvatskom i dalmatinskim zaleđem (4 granična prijelaza). To je jedna vrsta veze između Bosne, Dalmacije i Hercegovine, a ujedno je čvorište putova Mostar–Banja Luka i Split–Sarajevo.

Površina Općine Tomislavgrad je 966 km². Općina Tomislavgrad je podijeljena na 47 katastarskih općina i 59 naselja. Pet visinskih ploha predstavlja svojevrsan raritet. Od vinorodnog područja Vinice (600-650 m.n.m.), preko Buškog Blata (700-750 m.n.m.), Roškog Polja i Duvanjskog polja (860-900 m.n.m.), Šuičke zaravni (950-1000 m.n.m.) i sve do ledenjačkog jezera Blidinja (1200 m.n.m.).

Pored povoljnog zemljopisnog položaja, preko 600 km² nezagađenih pašnjaka, oranica i livada, bogatstvo vodnih potencijala (2 jezera; Buško jezero otvara realne mogućnosti ulaganja u kombinaciju morskog i seoskog eko turizma, a Blidinje, ledenjačko jezero, pruža nezaboravan ugođaj, kako ljeti, tako i zimi sa poznatim zimskim centrom «Risovac») i mnoštvo manjih izvora, blizina drugog zimskog centra «Čajuša» Kupres (30 km od središta grada), pista za manje, turističke zrakoplove, obilna nalazišta mineralnih sirovina (ugljen-lignit, boksit, kvalitetna ilovača i td.), visok stupanj iskoristivosti energije vjetra, izgradnja industrijsko-poslovnih zona (u neposrednoj blizini grada i na graničnom prijelazu «Kamensko»), dobri su temelji i preduvjeti za gospodarski razvoj koji u posljednje vrijeme, uz svekolike napore, ide naprijed. To se odnosi i na obiteljska gospodarstva (farme ovaca, goveda i svinja), građevinarstvo, drvenu industriju, proizvodnju električnih kabela, manje obiteljske obrte i ostale uslužne djelatnosti.

I. ZEMLJIŠTE OPĆINE TOMISLAVGRAD

Općina Tomislavgrad ima površinu od 966 km² i podijeljena je na 47 katastarskih općina.

- oranice zauzimaju površinu od 17 885, 00 m²
- livade zauzimaju površinu od 14 249, 00 m²
- preostalu površinu čine pašnjaci, šume i ostalo neplodno zemljište

Podatke koje je dostavio radni tim, istaknuo je da su podaci promjenjivi, jer se promjene vrše svakodnevno kroz katastar općine Tomislavgrad (npr. pretvorba poljoprivrednog zemljišta u građevno i sl.)

Na području općine Tomislavgrad dano je u zakup 872 ha, državnog zemljišta na period od 10 godina, od čega općina Tomislavgrad ima godišnji prihod u iznosu od 76 000,00 KM, a Županija 19 007,00KM.

Na području općine Tomislavgrad zastupljene su sljedeće kulture:

- 700 ha pšenice
- 500 ha silažnog kukuruza
- 500 ha ječma
- 450 ha raži

- 250 ha tritikole
- 200 ha krumpira

Od voćnih kultura najviše je zastupljena šljiva i jabuka, koje se zasađene u okućnicama a manji broj je voćnjaka.

Općina Tomislavgrad nema prostorni plan, ali je poznato nam je da je u pripremi Prostorni plan HBŽ u čijem radnom tijelu (Savjet prostornog plana HBŽ) je i Pomoćnik načelnika Službe za graditeljstvo, prostorno uređenje i stambeno komunalne poslove općine Tomislavgrad.

1.1. Duvanjsko polje i duvanjske planine

Duvanjsko polje nastalo je u davna geološka vremena tektonskim spuštanjem tla, jezerskim taloženjem, te su tu nastale i velike naslage ugljena na prostoru Kongore, Eminova Sela, Vučipolja. Značajni su i nanosi stalnih ili povremenih vodotoka. Polje se nalazi na 860 – 900 metara nadmorske visine. Dugo je 20 km (Mesihovina – Mokronoge) , a široko 12 km (Brišnik – Mandino Selo) . Površina Duvanjskog polja je 125 km² . Niže je od Kupreškog polja a više od Livanjskog polja.

Planine koje se nalaze na prostoru općine Tomislavgrad su:

- Vran 2074 metara nadmorske visine
- Miden (1221 m)
- Grabovica (1066 m)
- Tušnica (1697 m) koje odvajaju Duvanjsko polje od Livanjskog polja
- Vrh Zavelima Kolakovac (1346)

Na SI i I su planine Ljubuša, Vran i Smiljevača, odnosno Lib, na J je Gvozd, na JZ i Z je planina Miden, te niža Grabovica, koja na Privali dodiruje Tušnicu, na S i SZ su Tušnica i Jelovača.

Sve ove planine su sasvim gole - učinila su to stoljeća nekontrolirane sječe, pustošenja i paljevine duvanjskih šuma. Jedino je Vran pod visokom šumom, a Gvozd i Grabovica djelomice pod niskom šumom. Na prostoru mjesta Rokoga Poljka i dijelom Vinice nalazi se planina Zavelim, koja je najšumovitija planina u duvanjskom kraju.

II. VODNI RESURSI OPĆINE TOMISLAVGRAD

Iako duvanjski kraj ima puno padalina u toku godine (1100 mm/m²), količina padalina nije ujednačena pa tako, uglavnom, u jesenjem, zimskom i proljetnom dijelu godine ima je dovoljno ili previše pa plavi polja, a u ljetnom i(li) jesenskom dijelu ima je malo ili premalo pa bude suša i nestašica pitke vode i vode za poljoprivredu i industriju.

Kako iskoristiti vodu koja padne u kišnom razdoblju godine za period sušni kada je nema dovoljno? Postoje dva načina za iskoristiti vodu. Jedan od načina je napraviti nadzemne akumulacije vode. Već postoji više akumulacija vode, a najveće je Buško i Blidinjsko jezero, ali postoje i manja jezera ili lokve, čatrnje i bunari čija se voda koristi za različitu namjenu ali uglavnom kao voda za piće ljudi i životinja.

Već postojeće akumulacije mogle bi se iskoristiti kao industrijska voda, ali i kao voda za piće uz izgradnju sistema za pročišćavanje i izgradnju crpnih stanica i cjevovoda.

Pored već postojećih akumulacija mogle bi se napraviti i nove.

Zbog činjenice da je prostor općine Tomislavgrad krški kraj u kojem je tlo jako propusno za vodu, izgradnja velikih akumulacija je skupa i neizvjesna.

Izgradnja manjih bazena je puno uspješnija, jeftinija i učinkovitija.

Drugi način iskorištavanja vode je crpljenje vode iz podzemnih spremišta ili izvora. To je najčešći način dobivanja vode za piće, domaćinstva, industriju i poljoprivredu.

Pored najvećih izvora i crpilišta vode:

- Ostrožac (42 l/s)
- Jošanica (8 l/s)
- Brišnik (8 l/s)
- Letka-Rakita (15 l/s)
- Studena (20 l/s)
- Miljacka (12 l/s)
- Mukišnica

Postoje i manji izvori koji se koriste za lokalne vodovode u selima : Prisoju, Šujici i Kongori.

Mukišnica je vodocrpilište za regionalni vodovod Josip Jović iz kojeg se crpi voda za sela oko Buškog jezera i Roškog polja i za granične općine u Republici Hrvatskoj. Pored postojećih izvora postoje naznake da pod zemljom ispod Duvanjskog polja postoje velike akumulacije pitke vode. Trebalo bi izvršiti dodatna istraživanja radi pronalaska dostatnih izvora pitke vode radi zadovoljavanja vlastitih potreba.

Jedina rijeka Šuica je ponornica, dolazi kroz podzemlje iz Kupresa, izvire u Šuici, ponire u Kovačima (Ponor), ponovno kao Ričina izvire u Vrilu (Prisoje), i danas puni Buško jezero. Njezin mali pritok Drina teče samo kišni dio godine. Tvore ju Miljacka i Studena - obje izvire ispod planine Gvozda. Studena izvire u selu Crvenicama na čijem se izvorištu nalazi i izletišta Studena. Ostrožac je potok koji gotovo nikada ne presušuje i izvor Ostrožac glavni je izvor za opskrbu pitkom vodom Tomislavgrada i okolnih sela. Izvire ispod Vučipolja, a ulijeva se u Šuicu kod Kovača.

Na prostoru Vinice se nalazi izvor vode iz Zavelima, a naziva se Česma. Voda iz jame-estavele Brina koja se jednom ili više puta godišnje izljeva po Viničkom polju

Buško jezero ima površinu 57,7 km² jedno je od najvećih umjetnih jezera u Europi. Bogato je ribom i pogodno za šport na vodi, kupanje...

Na području općine Tomislavgrad je i manje ledenjačko jezero Blidinje površine 4 km² - ovo jezero smješteno je između Vrana i Čvrsnice.

II.1. Voda kao stanište biljaka i životinja

U vodi i pored vode žive mnoge biljke i životinje, a od njih neke rijetke i ugrožene. Ovo područje je vrlo malo i nedovoljno istraženo da bi znali kojim vrijednostima raspoložemo. Pored endemičnih riba: podbila, klen, oštrulj, potočna pastrva, pijurica i drugih riba, rakova, vode i vodne površine su staništa velikog broja ptica od kojih su veliki broj rijetkih, ugroženih i strogo zaštićenih.

Na preletu ptica selica u proljeće, vode našeg područja su jako bitne kao odmorište i izvor hrane velikom broju ptica. Neke se zadržavaju po tjedan-dva dana, a neke i duže. Postoje i ptice selice koje se gnijezde na prostoru duvanjske općine i borave više mjeseci, a neke obitavaju tokom cijele godine. Poplavne livade u proljeće i jesen su jako bitne za boravak ptica selica kad se sele iz Sjeverne Afrike i Bliskog Istoka prema Sjeveru Evrope i natrag. Sve te činjenice se mogu iskoristiti u turizmu. Zadnje vrijeme u Svijetu je trend povećanja posjeta ove vrste turista.

II.2. Vode kao površine za sportove na vodi, izletišta i turizam

Vodne površine se još uvijek vrlo malo koriste kao površine za sportove na vodi izuzev plivanja na Buškom i donekle na Blidinjskom jezeru i pojedinim rijekama i manjim jezerima iako postoji veliki potencijal za razvoj ovog vida rekreacije i turizma.

Izletišta su dobro posjećena od lokalnog stanovništva, ali uglavnom ljeti u toplim mjesecima kad postoji potreba za osvježiti se pored hladnih izvora pitke vode.

Pored uređenih izletišta: Seget, Ostrožac, Studena i Močila postoje i manja neuređena izvorišta pitke vode koja se koristi kao izletišta.

II.3. Voda kao resurs za proizvodnju električne energije

Vode Buškog jezera HEP koristi za proizvodnju električne energije u Republici Hrvatskoj na rijeci Cetini za HE Orlovac i nizvodne HE. Iako površinom oko dvije trećine Buškog jezera pripada Općini Tomislavgrad, a oko jedna trećine pripada Općini Livno, vodnu naknadu dijele koja dolazi iz Republike Hrvatske dijele na pola. Vodna naknada iznosi oko 2,5 miliona KM, ovisno od proizvedene električne energije u toku godine.

To je nedovoljno kolika je potopljena površina i koja količina se vode utroši na proizvodnju električne energije.

III. ŠUME I DRVNA MASA OPĆINE TOMISLAVGRAD

Granice šumarije ujedno su administrativne granice općine Tomislavgrad. Sa zapadne strane ova šumarija graniči sa šumarijom Livno, sa jugozapadne strane sa RH, sa južne sa šumarijom Posušje, sa istočne i sjeveroistočne sa šumarijom Rama i sa sjeverne sa šumarijom Kupres. Odlika čitavog prostora je izrazita visinska razvedenost. Najniži prostor se proteže rubom Buškog jezera sa najnižom nadmorskom visinom cca 716 m, dok je najviša točka planinski vrh Mali Vis sa 2054 m nadmorske visine.

Ukupna površina kojom gospodari Šumarija Tomislavgrad iznosi 55 830,75 ha:

- najzastupljenija kategorija su šibljac i goleti unutar pojasa šuma sa površinom od 31 925,27 ha
- visoke šume sa prirodnom obnovom zauzimaju 4 235,22 ha
- šumski zasadi 1 561,31 ha
- izdanačke šume (panjače) 10 258,67 ha
- bitnu stavku čine neproduktivne površine sa 7 190,32 ha
- uzurpacije zauzimaju 82,67 ha
- šume i šumska tla zaštitne i posebne namjene 577,29 ha

Glavne gospodarske vrste drveća su:

- jela
- bukva
- crni i obični bor
- ekološki jako važni hrast medunac i cer

Ukupna drvna zaliha iznosi 1 601 922,38 m³, godišnji volumni prirast 53 254,237 m³.
Prosječni godišnji etat (neto) iznosi 2 3087 m³.

III.1. Geografske I hidrografske karakteristike

Prema podacima Ekološko- vegetacijske rejonizacije područje Šumarije Tomislavgrad situirano je pretežito u Mediteransko Dinarskoj oblasti i najmanjim sjevernim dijelom u oblasti unutarnjih Dinarida. Orografija terena pod šumskom vegetacijom i ostalim površinama koje se klasificiraju kao šumska tla u državnom vlasništvu je raznolika sa mnogo izraženih geomorfoloških oblika od ravnih i blago nagnutih terena oko Duvanjskog polja do područja sa visoko planinskim značajkama. Vran planina prema orografskim značajkama predstavlja izrazito planinsko područje sa zastupljenim subalpskim pojansom.

Područje ove šumarije je u zoni krša sa kraškim poljima čiju geološku podlogu čine vapnenci i dolomiti koji ne zadržavaju površinske vode. Ovo područje je jako oskudno površinskim vodotocima. Najveći površinski tok je ponornica Šujica u koju se ulijeva Drina sa pritokom Miljackom. Ispod planine Tušnice izvire Ostrožac, riječica koja u ljetnom periodu većim dijelom presuši. Pored Buškog jezera treba spomenuti i glacijalno jezero Blidinje, smješteno između Vrana i Čvrsnice. Sve površinske vode gravitiraju slivu Jadranskog mora. Najveći površinski tok je ponornica Šujica koja izvire ispod obronaka Cincara i Pakline u sjevernom dijelu istoimene gospodarske jedinice i teče prema jugu primajući manje vodotoke koji periodički presušuju.

III.2. Klimatske prilike I vegetacija

Na temelju podataka sa meteorološke postaje Tomislavgrad koja se nalazi na 903 metara nadmorske visine. Izračunate su prosječne vrijednosti za vegetacijski period i za cijelu godinu:

- Srednja temperatura zraka za period od IV-IX mjeseca je 14,8 °C, dok je prosječna godišnja 9,2°C
- Srednja relativna vlaga na godišnjoj razini iznosi 74%, a srednja godišnja količina oborina 1 182 mm
- Dominantni vjetrovi na ovom području su sjeverni i južni vjetar sa učestalošću od 45 % u zimskom periodu i 20 % u ljetnom periodu što povećava evapo –transpiraciju
- vegetacijski period traje 123 do 180 dana

Površinski, najdominantnije šume na prostoru Šumarije Tomislavgrad su panjače submediteranskih hrastova i panjače bukve. Gospodarski najznačajnije su mješovite šume bukve i jele. Smreka se javlja u manjoj mjeri i mjestimično. Pored šumskih zasada crnog i običnog bora značajne su prirodne čiste i mješovite šume običnog i crnog bora te njihove sukcesije u šume bukve i jele. Na prostoru Vran planine se javljaju predplaninske šume bukve te šume bora krivulja. Prisutan je također i hrast medunac, obični grab, bukva, jela, crni i obični bor, cer, bor krivulj, hrast kitrnjak i crni grab.

III.3. Šume visoko zaštitne vrijednost

Šuma visoke zaštitne vrijednosti može biti mali dio velikog šumskog područja (npr. : izvorišta pitke vode za neko selo, tresetište, močvara ili mala površina nekog drugog eko sustava) . Teoretski gledano šume visoke zaštitne vrijednosti mogu biti manje ili veće površine, da obuhvaćaju samo dio šume, odsjek, cijeli odjel ili više odjela, ovisno od toga da li se na danj površini nalazi jedna ili više visoko zaštitnih vrijednosti (npr. : više rijetkih ili ugroženih biljnih vrsta, gljiva, ptica ili drugih organizama) ili čak može obuhvaćati veliko prostranstvo (krajolik), ako se ocijeni da područje kao cjelina ima specifičnu vrijednost ili obuhvaća više različitih visoko zaštitnih vrijednosti.

III.4. Organizacija, miniranost i gospodarenje šumama

Ukupna površina visokih šuma sa prirodnom obnovom za P. Š. „ Tomislavgrad „ iznosi 4 235,22 ha, od toga je:

- neminirana površina iznosi 3 758,25 ha
- minirana 476,97 ha

Ukupna površina šumskih zasada sa procijenjenom drvnom masom za P. Š. „ Tomislavgrad“ iznosi 834,46 ha, od toga je:

- neminirana površina 823,22 ha
- minirano 11,24 ha

Površina šumskih zasada bez procijenjene drvene mase iznosi 726,85 ha, a miniranih površina nema.

Šumarija Tomislavgrad je podijeljena na tri revira:

1. Vran - dvije gospodarske jedinice, Vran planina i Lib – Gvozd

2. Kologaj – tri gospodarske jedinice Grabovica – Midena, Zavelim – Kamešnica i Tušnica – Kologaj
3. Šuica – dvije gospodarske jedinice Ljubuša i Šuica
Gospodarske jedinice su podijeljene na odjele i odsjeke

Miniranost:

- Ukupna površina pod minama na području kojim gospodari Šumarija Tomislavgrad iznosi 1 749,18 ha
- Većina ovih površina obuhvaća izdanačke bukove šume i mješovite šume bukve i jele u gospodarskoj jedinici Šuica te predstavlja najznačajniji ograničavajući faktor u razvoju šumarstva ove šumarije

Propisani planovi gospodarenja detaljno su razrađeni na razini sljedećih prostornih, uređajnih i klasifikacijskih jedinica kako slijedi:

- Plan sječa (etat) za područje šumarije prema količini i dinamici, po gospodarskim klasama i kategorijama šuma, za gospodarske jedinice i područje općine koje koincidira sa područjem šumarije, po kategorijama šuma i strukturu šumskih drvnih sortimenata za iste klasifikacijske jedinice;
- Plan šumsko uzgojnih radova po gospodarskim klasama i ukupno za P. Š. kao cjelinu
- Plan zaštite šuma za P. Š.
- Plan tehnološkog procesa proizvodnje glavnih šumskih proizvoda i korištenja sekundarnih šumskih proizvoda za P. Š.
- Plan investicijskih ulaganja u izgradnju šumskih prometnica i drugih objekata za P. Š. i G. J.
- Ekonomsko financijsku analizu gospodarenja šumama za P. Š.

Opći ciljevi za sve državne šume na području FBiH dugoročnog su karaktera i proističu iz ozakonjenih naučouspostavljenih principa trajnosti gospodarenja, koji uključuju potrebe društva za proizvodima iz i od šume i njezinih komponenti od kojih su produkcijskog, ekonomskog i socijalnog karaktera najvažniji:

- Formiranje takvog sastava šuma koje će kontinuirano davati ujednačene prirodne prinose po količini i kvalitetu
- Ostvarivanje trajno što većeg prinosa šuma koji će zadovoljavati potrebe društva, odnosno tržišta, kako glede vrste drva, tako u glede asortimana glavnih šumskih proizvoda uz prethodno ispunjavanje principa
- Očuvanje, jačanje i potajno korištenje (uporaba) komponenata biološke raznolikosti (biodiverziteta) šume, po načinu i intenzitetu, koji ne vode njezinom dugoročnom smanjenju, a čime se održava njezin potencijal za ispunjenje potreba sadašnjih i budućih generacija
- Rehabilitacija i obnavljanje degradiranih šumskih ekosustava i poticaj revitalizacije ugroženih vrsta kroz razvoj i implementaciju planova gospodarenja
- Osiguranje uvjeta za veću produktivnost rada u oblasti uzgajanja, iskorištavanja i zaštite šuma primjenom adekvatnih sustava gospodarenja
- Ostvarivanje što boljih ekonomskih efekata i u budućnosti primjenom suvremenih metoda i sredstava rada sukladno prethodno navedenim ciljevima

Šumarija Tomislavgrad kontinuirano vrši pošumljavanje goleti. Zanimljivo je napomenuti da je pošumljavanje nije prekidno ni u zadnjem ratu. Samo u zadnjih 9 godina pošumljeno je 624 ha šumskih goleti. Od 2000. godine primjenjuje se metoda pošumljavanja u brazde prethodno

izbrazdano dubine 40 -80 cm teškim buldožerom. Uspjeh pošumljavanja je neusporedivo veći nego klasičnim načinom. Ovu metodu je Šumarija Tomislavgrad prva primijenila u BiH.

III.5. Čovjek i šuma

Ponašanje u šumi:

- Šume obogaćuju naše živote i okoliš na mnogo načina
 - Stabiliziraju tla, staništa su biljnom i životinjskom svijetu, pročišćuju zrak i vodu, vežu stakleničke plinove, stvaraju prihod i radna mjesta i pružaju nam zdrav prostor za odmor i igru
 - Svatko od nas može dati doprinos da šume zadrže svoje funkcije te da buduće generacije, kao i mi danas, mogu uživati u svim njenim blagodatima
- Opće korisne funkcije šuma:
- Od ukupne površine šuma i šumskog zemljišta na području
 - Šumarije Tomislavgrad šuma visokog uzgojnog oblika ima 6 639 ha šuma niskog uzgojnog oblika ima 13 397 ha
 - Neobraslo proizvodno tlo ima površinu od 35 898 ha
 - Veliko je značenje općekorisnih funkcija ovih šuma na zaštitu zemljišta , sanaciju erozijskih područja i sveukupan prinos čistoći zraka i poboljšanju klimatskih uvjeta
- Zaštita tla, prometnica i drugih objekata od erozije , bujica i poplava:
- Šuma štiti svoje tlo od erozije (vodom , snijegom , vjetrom), od osiromašenja tla , padanja kamenja , puzanja i klizanja tla
 - Šumski ekosustav je najučinkovitiji zaštitnik od erozije uzrokovane vodom
 - Iako šuma ima sve značajke koje utječu na eroziju, ona će se ipak događati , samo što je konačna bilanca pozitivna jer šuma stvara više tla nego što ga izgubi erozijom
 - Šume Šumarije Tomislavgrad obzirom na položaj, reljef, njenu konstituciju i strukturu, ima značajan ulogu u zaštiti tla i cestovnih prometnica od erozija, bujica i udara vjetra
- Utjecaj na vodni režim i hidroenergetski sustav:
- Hidrološka funkcija šume sastoji se pročišćavanju podzemnih i površinskih voda, te u stalnosti opskrbe vodom i sprečavanju njezina brzog otjecanja
 - U većoj ili manjoj mjeri svaka šuma obavlja hidrološku funkciju
 - Utjecaj šuma na vodozaštitu ovisi o staništu i šumskoj sastojini
 - Vrlo značajnu ulogu imaju u tome reljef, geološka podloga i tlo, vrste drveća u sastojini, dob i sklop krošanja o spomenutim odlikama ovisi učinkovitost šume na hidrološke prilike određenog šumskog prostora
 - Hidrološki utjecaj šume dolazi osobito do izražaja za dugotrajnih koša , ljetnih pljuskova s velikom količinom kiše te u proljeće za vrijeme topljenja snijega
 - Kretanje vode u nekoj šumi ovisi o količini transpirirane vode pojedinih vrsta drveća, o interepciji pojedine vrste drveća, o evaporaciji, o tlu i njegovoj moći upijanja, o matičnom supstratu te o slojanju u sastojini, o godišnjoj količini oborina i njihovom rasporedu
 - Ovisno o povoljnoj ili nepovoljnoj rezultati navedenih parametara određena šuma je u vodozaštitnom smislu manje ili više učinkovita

- Šume Šumarije Tomislavgrad sa svojom obraslom površinom značajne su za reguliranje vode, te imaju izraženu hidrološku funkciju.
- Utjecaj na plodnost tla i poljodjelsku proizvodnju:
- Šuma ublažava klimatske ekstreme na poljoprivrednim površinama, osigurava izmjenu zraka, te sprječava pojavu hladnih zračnih struja
 - taj pozitivan utjecaj šume zamjećuje se do 60 km udaljenosti od ruba šumskog kompleksa veličine najmanje 400 ha
 - Što je kompleks šume prostraniji taj utjecaj je veći
 - Svakako će sastojine ove Šumarije neizravno i izravno pozitivno djelovati na poljoprivredne površine u Tomislavgradskoj općini
 - Ljeti povećava vlažnost zraka na okolnoj površini, a kao izvrstan pročistač zraka šuma štiti okolne poljoprivredne površine od imisijskih oštećenja, budući je asimilacija površina šumskog drveća značajno veća od površine koju šuma zauzima
 - Vjetrobranskom funkcijom sprječava prekomjerno isparavanje i isušivanje poljoprivrednog tla kao i promjenu mikroklima
- Utjecaj na klimu:
- Sve šume u Bosni i Hercegovini imaju klimatsko – zaštitnu funkciju
 - Ta funkcija je veća, odnosno vrjednija, na područjima gdje je šumovitost krajolika manja
 - Tako svaka obrasla površina ima velik utjecaj na klimu u ovom području
 - Šume Šumarije Tomislavgrad, posebno kompleksi šuma Vran planine i Gospodarske jedinice Šuica pozitivno utječu na klimu većih naseljenih područja, a neposredno na najbliža naselja (sela)
- Zaštita i unaprjeđenje čovjekova okoliša:
- Zaštita i unaprjeđenje čovjekova okoliša podrazumijeva zaštitu naselja od onečišćenog zraka i buke
 - To je imisijska funkcija šume
 - Šuma je izvrstan pročistač zraka i u svojim krošnjama može zadržati više desetaka tona prašine, što ovisi o vrsti drveća i gustoći krošnja šume
 - Asimilacijska površina šumskog drveća značajno je veća od površine koju sama šuma zauzima
 - Tako jela i smreka imaju 14 do 15 puta, a bukva i hrast 6 do 8 puta veću asimilacijsku površinu od površine šume
 - To svojstvo čini šumu vrlo učinkovitim pročišćivačem zraka
 - Goleme količine otrova kao što su sumporni dioksid, dušični oksid, fluor, pesticidi, deterdženti, fotooksidanti, teški metali i drugi gomilaju se u šumi
 - Imisijska funkcija šume ocjenjuje se prema udaljenosti od naselja, reljefu, intenzitetu vjetra i izvoru emisija
 - Šume Šumarije Tomislavgrad s obzirom na položaj i reljef (nadmorska visina) nalaze se u smjeru glavni onečišćenja te tako sve njene obrasle površine imaju utjecaj po ovoj funkciji
- Stvaranje kisika i pročišćavanje atmosfere:
- Ova funkcija ogleda se u velikoj proizvodnji kisika i do 20 tona po ha godišnje, pročišćavanju zraka zadržavanjem na svojoj asimilacijskoj površini (7 do 15 puta

veća od površine šume) velike količine otrova te u apsorpciji velikih količina ugljičnog dioksida čije je smanjivanje u atmosferi od velikog značaja za zaustavljanje negativnih klimatskih procesa

- Ova funkcija je usko vezana uz zdravstvenu ,rekreacijsku i protuimisijsku funkciju šume
- Sve obrasle površine Šumarije Tomislavgrad imaju utjecaj po ovoj funkciji

– Rekreacijska, turistička i zdravstvena funkcija:

- Kako su ovo gospodarske šume osnovna funkcija ovih šuma je ekonomska, osim djela borove šume u Gospodarskoj jedinici Tušnica – Kologaj šumski predjel Seget u površini od 96 ha koji ima rekreacijsku namjenu, sadržajem i izgledom šume Šumarije Tomislavgrad imaju vrlo potencijalne mogućnosti (s obzirom na svoju površinu) za ispunjavanje navedenih socijalnih funkcija šume
- Šumski predjel Grla u Gospodarskoj jedinici Vran planina izrazito je povoljan za plućne bolesnike u vrijeme prašenja bora (lipanj , srpanj)
- Šumski predjeli Prokos i Mali Vran imaju potencijala za razvoj zimskog turizma (skijaške staze)

Lovište L.U. „Vran“ Tomislavgrad osnovano 1947. godine veličina lovišta je 58.849 ha podijeljeno je na 3 veća brdsko planinska lovišta

– Utjecaj na faunu i divljač:

- Pod šumskom faunom podrazumijevaju se pojedine životinjske vrste ili skupine životinja koje imaju svoju veliku ulogu u funkcioniranju cjelokupnog šumskog ekosustava, odnosno uspostavljanju ravnoteže toga ekosustava kada dođe do njenog narušavanja (fauna,tla, mravi i drugi korisni insekti, štetni insekti, ptice, glodavci, divljači i druge)
- Može se reći da postoji međusobni uzajamni utjecaj šuma-njena fauna
- U slučaju stabilnosti šumskog ekosustava, u najvećoj mjeri je izražen utjecaj općekorisnih funkcija šume na njenu faunu
- To se šumi učinkovito vraća kada njena fauna sudjeluje u pozitivnim procesima koje vode trajnom podržavanju stabilnosti šumskog ekosustava
- To se odnosi i na šumsku divljač kao dio šumske faune s kojom se posebno gospodari
- Pozitivni utjecaj na šumsku divljač biti najviše izraženi u uvjetima zdrave, stabilne i normalno gospodarene šume, što će se odraziti i na pozitivne učinke pri gospodarenju šumskom divljači

III.6. Lovstvo

Pored čistog šumarstva djelatnost šumarstva je i lovstvo, tako da Šumarija Tomislavgrad zadnjih 30 -ak godina kontrolira lovište Vran. Tek u novije vrijeme od 2000. godine pa nadalje počela su značajnija su ulaganja u ovu oblast. Izgrađene su 2 visoke čeke sa hranilištima i lokvama, jedan visoka osmatračnica. Divljač se kontinuirano dohranjuje kukuruzom, uginulom stokom i klaoničkim otpadom. Izgrađena je lovačka kuća s osam ležaja sa salom za sastanke te okućnicom s sportskim terenima za nogomet, odbojku na pijesku, boćalište...

Na području Buškog jezera u velikom broju se nastanjuje ova divljač: divlje patke, divlje guske, liske i šljuke.

Također u lovištima se često susreću grlice, golubovi i druge sitne ptice. Od nezaštićene divljači u lovištima se susreću: vuk, lisica, jazavac, tvor, kuna, ris (Kamešnica) . Od pernatih štetočina u sva tri lovišta ima: ćuraka, vrana, jastrebova.

Temeljne odrednice gospodarskoga pristupa prirodnim šumskim ekosustavima usmjerene ka očuvanju stabilnosti, prirodnosti i biorazonolikosti uključuju isti takav odnos i kod gospodarskog pristupa divljači, te ukupnoj fauni kao nerazdvojivom elementu toga ekosustava.

Svjesni svoje znanstveno-stručne zadaće u promicanju i razvoju lovne misli u BiH, djelatnici lovstva Šumarije Tomislavgrad postignutim rezultatima svjedoče svoju misiju, tako su već sada jasni i prepoznatljivi rezultati u poslijeratnoj obnovi matičnih fondova krupne divljači, posebno srneće.

Na ukupnoj površini lovišta 9 925 ha uzgaja se krupna divljač: srna, divokoza, divlja svinja i smeđi medvjed, vuk a od sitne divljači uzgaja se zec, kamenjarka, trčka, šljuka. Praksa lovnog gospodarenja nalaže radikalne promjene u pogledu profesionalizacije lovnogospodarskog pristupa i za lovišta ostalih lovoovlaštenika.

Lov s visokih čeka je također u razvoju. Šumarija Tomislavgrad posjeduje trenutno dvije visoke čeka koje su visoko uređene s krevetima za spavanje i odmaranje , foteljama za osmatranje, grijalicama i pomičnim prozorima. Svaka čeka ima i hranilište s lokvama na kojima kontinuirano ima hrane za divljač. S ovih čeka lovi se:

- smeđi medvjed *Ursus Arctos*
- vuk *Canis lupus*
- vepar *Sus scrofa*
- lisica *Vulpes vulpes*
- ris *Lynx linx*

IV. MINERALI I RUDE OPĆINE TOMISLAVGRAD

Na području općine Tomislavgrad, trenutno je u funkciji nekoliko kamenoloma, rudnika pijeska i sl. To su:

- Kamenolom Vran Dukić Cebara (MZ Brišnik)
- Promet Šarac – pozamljište pijeska (MZ Mandino Selo)
- Separacija Grabić Lipa (MZ Kongora)
- Dopro Kongora (MZ Kongora)

Kada su u pitanju naknade Općine od eksploatacije kamena, rude, ugljena, pijeska, tada možemo reći da Općina Tomislavgrad/HBŽ ima naknadu od 3 % od prodane tone sirovog materijala rude. Od te naknade (3 %) , 60 % ide općini a 40 % ide županiji.

V. **OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE U OPĆINI TOMISLAVGRAD (hidro, solarna i vjetro energija)**

„OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE SU IDEALNA LOKALNA RJEŠENJA“

(Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog
uređenja i graditeljstva RH)

Obnovljivi izvori energije, iako prepoznati kao budućnost ekološkog načina života, nisu dovoljno promovirani u lokalnim zajednicama.

Održiva energija ili zelena energija je energetski učinkovit način proizvodnje i korištenja energije koji ima što manje štetnog utjecaja na okoliš. Održivi razvoj je onaj razvoj koji zadovoljava današnje potrebe, bez ugrožavanja mogućnosti da i buduće generacije ostvare svoje potrebe. Održiva gradnja je svakako jedan od značajnijih dijelova održivog razvoja, a uključuje upotrebu građevinskih materijala koji nisu štetni po okoliš, energetsku učinkovitost zgrada i gospodarenje otpadom koji je nastao pri gradnji i rušenju građevina.

„Tematska strategija o održivoj uporabi prirodnih resursa EU: U toj se strategiji, koju je Komisija predstavila u prosincu 2005. (COM(2005)0670), naglasak stavlja na usavršavanje znanja, razvoj alata za nadzor i poticanje strateškog pristupa u pojedinim gospodarskim sektorima radi sprječavanja utjecaja gospodarskog rasta na uništavanje okoliša. Usko je povezana s Tematskom strategijom o sprječavanju nastajanja i recikliranju otpada.“

U vezi s održivim razvojem, održiva gradnja mora osigurati trajnost, kvalitetu oblikovanja i konstrukciju uz financijsku, ekonomsku i ekološku prihvatljivost.

Održiva energija obuhvaća korištenje obnovljive energije (hidroenergija, energija vjetra, sunčeva energija, energija valova, geotermalna energija, energija biomase, energija plime i oseke, te vodikova ekonomija) i energetsku učinkovitost kod njenog korištenja. Tehničke mogućnosti uporabe energije vode, sunca, vjetra, biomase je velik, premašujući sve ostale već dostupne izvore, te su preporučeni kao prvenstveni izvori, ali nažalost još uvijek nisu dovoljno iskorišteni, a u pojedinim lokalnim zajednicama još uvijek nisu ni registrirani kao prirodni resurs.

Svi proizvodi imaju prirodnu osnovu. Europska gospodarstva u velikoj mjeri ovise o prirodnim resursima, uključujući sirovine (minerali, biomasa i biološki resursi), komponente okoliša (zrak, voda i tlo), resurse strujanja (vjetar, geotermalna, sunčeva energija te energija plime i oseke) i prostor (površina zemlje). Iskorištavanjem resursa i njihovom obradom stvara se kapital koji povećava bogatstvo sadašnjih i budućih generacija. Međutim, ako se zadrže trenutni modeli, nastavit će se uništavanje i iscrpljivanje prirodnih resursa, kao i stvaranje otpada.

Razmjeri sadašnjeg iskorištavanja resursa ugrožavaju mogućnosti pristupa pravednom udjelu oskudnih resursa budućim naraštajima i državama u razvoju. Održiva proizvodnja i potrošnja ključan su element dugoročnog prosperiteta.

Općina Tomislavgrad, kao lokalna zajednica posjeduje sve preduvjete za poticanje iskorištavanja obnovljivih izvora energije. Klimatski uvjeti su povoljni (dovoljan broj vjetrovitih i sunčanih dana), posjedujemo mogućnost iskorištavanja biomase (otpad iz poljoprivrede, kućanstava...).

Suglasnost za koncesije od strane Općine Tomislavgrad dano je za vjetroelektrane:

- Elektroprivreda HZHB za Vjetropark Mesihovina (MZ Mesihovina, Bukovica, Mrkodol, Brišnik i Kovači – Omerovići) ;
- Kamen – Dent d. o. o. Mostar za vjetropark Pakline i Ljubuša (MZ Mokronoge, Sarajlije, Letka, Vedašić, Oplećani i Mandino Selo) ;
- Vran Dukić d. o. o. za vjetropark Gradina (MZ Stipanići) ;
- Ivovik d. o. o. Livno za vjetropark (MZ Eminovo Selo i Podgaj – Jošanica) ;
- Luna d. o. o. za vjetropark (MZ Eminovo selo i Podgaj – Jošanica) .

Mjesečna naknada Općini Tomislavgrad iznositi će za vjetroelektrane u visini od 1 % mjesečnog prihoda od iznosa dobivenog za ukupno proizvedenu i prodanu električnu energiju, 0,1 eura/m² godišnje za pristupnu cestu, koju će sami izgraditi, te jednokratnu naknadu po stupu od 1 500 eura.

Koncesije i suglasnost izdane od strane Općine Tomislavgrad:

- Dana koncesija za gospodarski ribolov na Buškom jezeru
- Izdana prethodna suglasnost za vodocrpilište Mukišnica
- Izdana koncesija tvrtki Dalmatinka (RH) za ispitivanje pitke vode na području Općine
- Izdana koncesija za istraživanje ležišta lignita Kongora Elektroprivredi HZHB.

VI. LJEKOVITO BILJE KAO RESURS OPĆINE TOMISLAVGRAD

Ljekovito bilje se koristi tokom cjelokupnog razvoja čovječanstva i dugo vremena je bilo jedini način liječenja. Zahvaljujući davnim spoznajama o ljekovitosti pojedinih dijelova biljaka – korijena, kore, lista, pupoljaka, cvijeta ili drugih dijelova - čovjek ih je koristio u različitim oblicima, kao suho, sirovo, želatina, čaj najčešće, ili u praškastom stanju, što se češće čini danas.

Smreka	Borovnica
Malina	Menta
Bazga	Dan i noć
Crveni glog	Trava iva
Divlja jagoda	Kupina
Majčina dušica	Šipak
Drenjina	Srčanik
Srijemuš – Medvjedi luk	Pelin
Divlji špinat	Naprstak
Kukurijek	Žuti kantarion
Preslica	Poljski sljez
Bokvica – trputac	Plućnjak
Jaglac	

Vremenom se razvila tradicionalna narodna medicina karakteristična za sve narode, podneblja i civilizacije. Znanja i iskustva o ljekovitosti biljaka prenosila su se s koljena na koljeno, najčešće usmenim putem. Značajan broj knjiga ili priručnika, koji su se pojavili kasnije, opisali su iskustava i upute za korištenje ljekovitih svojstava pojedinih dijelova biljaka, što pokazuje veliki interes za njihovim korištenjem.

Ljudi su uvijek vjerovali u ljekovita svojstva biljaka, ali je službena medicina često iskazivala sumnju u njihovu ljekovitost ili ljekovitu moć koja je davana pojedinim biljkama i njihovim sastojcima. U nekim vremenskim periodima i sredinama ova vrsta liječenja je zabranjivana, jer su postojale, i još postoje, zloupotrebe u liječenju ljekovitim biljem. Kao nepisano pravilo u ovoj vrsti liječenja koristi se princip - da svako pojedinačno donosi odluku hoće li koristiti neki od tzv. «narodnih lijekova». U posljednje vrijeme medicinska nauka sve više uvažava rezultate liječenja ljekovitim biljem.

Ljekovito bilje se koristi i kao sastojak u proizvodnji sintetičkih lijekova, zatim kao osnovna sirovina raznih kozmetičkih krema, mirisa, kolonjske vode, toaletnih sapuna, zubnih pasta i drugog, a u prehrambenoj industriji kao začini u mesnim prerađevinama, gotovim jelima i pićima.

Potrošnja i potražnja ljekovitog bilja na svjetskom tržištu sve je veća. Područje Bosne i Hercegovine, posebno planinski dio, ima izvanredne prirodne uvjete i veoma je bogato različitim vrstama ljekovitog bilja, pa je u pojedinim krajevima postao značajan izvor prihoda stanovništva.

Prostor općine Tomislavgrad, na kojem se miješaju submediteranska, umjerena kontinentalna i planinska klima, posjeduje idealne uvjete za planski uzgoj ljekovitog bilja, koji nažalost još uvijek nije prepoznat kao prirodni resurs i potencijal. Osim samog uzgoja, masovna prerada ljekovitog bilja također je zanemarena kao potencijal, te pojedinci još uvijek ljekovito bilje prerađuju za osobne potrebe.

Iako se sakupljanje ljekovitog bilja se najčešće odvija u vidu sakupljanja sekundarnog šumskog proizvoda ili samoniklog bilja na livadama, šepurina se sve više bere i uzgaja, jer je organiziran otkup.

Usko vezano za bogatstvo ljekovitim biljem jeste pčelarstvo, koje je vrlo razvijeno na području općine Tomislavgrad.

U općini Tomislavgrad razvijeno je pčelarstvo i usko je vezano za voćarstvo. U svim mjesnim zajednicama općine Tomislavgrad razvijeno je plansko pčelarstvo – minimalno 50 do 100 pčelinjih društava (košnica) .

Pčelarstvo je specifična grana stočarstva kojoj stočar nije nužno vezan za vlastito zemljište. U pčelarstvu razlikujemo seleće pčelarstvo (u kojem pčelar seli košnice u blizinu paše ovisno o godišnjem dobu) i stacionirano pčelarstvo kod kojeg je pčelar smješta košnice uglavnom na jednoj lokaciji, te kao noviju granu, ekopčelarstvo. Pčelari su specifična vrsta stočnih proizvođača jer ne ovise o svom zemljištu, često ga ni nemaju ili imaju vrlo malo.

Uz med, važan proizvod pčelarstva su i pčelinji otrov, matična mliječ, pčelinji vosak i propolis. Cvjetna pelud nije direktan proizvod pčela već je pčele sakupljaju sa cvijeća i unose u košnicu. U pčelarstvu nalazimo i druge proizvode koji su nastali obradom pčelinjih proizvoda kao npr. gviric, medovina, medena rakija, liker od meda, propolis kocke, medenjaci i drugo.

Kroz povijest čovječanstva, poznate su blagodati meda. Med i pčelinji proizvodi se također koriste i u proizvodnji kozmetičkih preparata, koji samim tim što potiču iz prirode, cjenjeniji su kod potencijalnih kupaca.

Iako je pčelarstvo razvijeno na području općine Tomislavgrad, potrebni su kako poticaji od strane lokalne zajednice, tako i promocija samih proizvoda koji mogu postati brend, a samim tim i turistički resurs.

***„Med hrani i od mnogih bolesti brani.“
(nepoznat autor)***

VII. TURISTIČKI RESURSI OPĆINE, TOMISLAVGRAD

Općina Tomislavgrad je iznimno bogata turističkim sadržajem, koji može zadovoljiti sve potrebe turista.

Poznati su Dani sv. Nikole Tavelića – vjersko – kulturna manifestacija, koja se održava svake godine u prvoj polovici mjeseca srpnja. Uključuje izložbu slika, promocije knjiga, kazališne predstave. U sklopu ove vjersko – kulturne manifestacije njeguje se folklorno nasljeđe – festival gangi i gusli.

Karmela sv. Ilije – duhovni susreti, sastanci za vjernike, duhovne vježbe, duhovne obnove, uvođenja u duhovni život i molitvenu komunikaciju, formacija novih redovničkih naraštaja Hrvatske karmelske provincije sv. Oca Josipa kroz ustanovu novicijata.

Također se održavaju sportska natjecanja:

- Međunarodni plivački maraton na Buškom jezeru
- Šujički polumaraton na relaciji Kupres-Šujica

Kao turistički resurs s raznolikom ponudom, treba se izdvojiti Eko – selo Grabovica, koja posjetiteljima nudi brojne sadržaje, kako za starije, tako i za mlađe. Bogata gastronomka ponuda, uz mogućnost smještaja, te konjički klub, mini – zoo vrt i svadbeni salon, nude potpunu i kvalitetnu ponudu svakom posjetitelju. Eko – selo Grabovica je smješteno uz Buško jezero, te samim tim nudi kompletnu turističku ponudu.

Na području općine Tomislavgrad također se mogu izdvojiti kajakada i fišijada koji se tradicionalno organiziraju svake godine.

Općina Tomislavgrad ima kapacitete za razvoj zdravstvenog turizma.

Tomislavgrad je prava riznica arheološkog i spomeničkog blaga. Svjedoci tomu su i brojne bazilike pronađene na prostorima: Crvenice, Borčani, Tomislavgrad, Šujica, Bukova gora i Vinica.

Općina Tomislavgrad ima vrlo razvijen lovno – edukativni turizam. Lovačka kuća Grla nalazi se uz županijsku cestu Tomislavgrad - Jablanica (140 m od ceste u šumi) . Površina lovačke kuće je cca 120 m², kapaciteta osam ležaja, a čine ga četiri dvokrevetne sobe. U sklopu kuće je dnevni boravak kapaciteta 20-25 mjesta, te vanjska terasa sa 12 mjesta. Lovačka kuća pružit će posjetiteljima vrhunski komfor i nezaboravan doživljaj uz izvrsnu gastronomsku kuhinju, birana hercegovačka vina i predivan pogled na Lib planinu. U sklopu kuće sportski tereni za mali nogomet na travi, odbojka na pijesku i bočalište. Uz samu kuću izlaze dvije planinarske staze. Posebno je zanimljiva staza koja ide u smjeru Vran planine kroz borovu šumu u vrijeme prašenja bora u lipnju i srpnja. Može se reći da je ova staza melem za asmatičare, plućne bolesnike a i sve ostale zaljubljenike u neditnutu prirodu. U blizini je Ski staza na planini Čvrstica (15-ak km) . U sklopu lovačke kuće Grla pruža se mogućnost foto safarija – promatranje i snimanje divljači s visokih čeka.

Tomislavgrad je, kao i Livno, izrazito siromašno sa suvremenim turističkim atrakcijama kao što su opremljeni kongresni centri, tematski i/ili zabavni parkovi, centri za posjetitelje, ali i educiranim ljudskim potencijalom kao što su turistički vodičima koji bi imati priliku na kvalitetan i zanimljiv način pokazati ljudima starine koje se nalaze u samom gradu.

Glede turizma, potrebno je iskoristiti vlastite resurse koji su u skladu sa zahtjevima suvremenih trendova u turizmu, suvremeni turizam se bazira na novim izazovima, ali i težnji ka zdravom načinu života, odnosno aktivnom odmoru. Tomislavgradu danas nedostaju centri cjelogodišnjeg planinskog i sportskog turizma, kvalitetne biciklističke staze s potrebnom infrastrukturom i suprastrukturom, te drugi sadržaji nužni za kvalitetno i dugoročno održivo tržišno pozicioniranje na tržištu posebnih interesa. Razvoj zimskog i planinskog turizma bio bi prva faza razvoja cjelokupnog, seoskog, kontinentalnog i kulturno-povijesnog turizma.

**VIII. FINANCIJSKA DOBIT LOKALNE ZAJEDNICE - OPĆINE
TOMISLAVGRAD OD ISKORIŠTAVANJA PRIRODNIH RESURS**

Tablica 1.
Izvor: Služba za financije Općine Tomislavgrad

R.b.	Prirodni resursi	Koncesije dodjeljene od strane Općine	Prihod Općine od općinske koncesije (KM)	Koncesije dodjeljene od strane Županije	Prihod Općine od županijske koncesije (KM)
1.	Zemljište				
2.	Vodeni resursi				
3.	Šume i drvena masa				
4.	Minerali i rude				
5.	Energija (hidro, solarna, vjetar),				
6.	Termalne vode				
7.	Ljekovito bilje				
8.	Turistički resursi				
9.	Drugo				

Tablica 2.
Prihodi Općine Tomislavgrad od iskorištavanja pojedinih resursa

1. Prihodi Općine Tomislavgrad od iskorištavanja šuma (2013.)	93 842 KM
2. Prihodi Općine Tomislavgrad od zakupa općinskog zemljišta (2013.)	66 869,25 KM
3. Prihodi Općine Tomislavgrad od Buškog jezera (2013.)	3 006 380,00 KM

IX. GDJE OPĆINA TOMISLAVGRAD PREFERIRA ULAGANJA, KADA SU U PITANJU PRIRODNI RESURSI?

Poljoprivredne površine općine Tomislavgrad ukupno iznose 71 208 ha što čini 2,8 % poljoprivrednih površina BiH, te predstavlja veliki prirodni potencijal. Danas se sve više ulaže u razvoj poljoprivredne proizvodnje, a pogotovo u proizvodnju mlijeka. Otkup mlijeka s prostora općine Tomislavgrad iznosi oko 12 miliona litara godišnje, a radi se o otkupu mlijeka s farmi krava, dok se mlijeko proizvedeno na farmama ovaca ne otkupljuje jer proizvođači proizvode vlastiti sir, kao i određene količine kravljeg mlijeka koje poljoprivrednici sami koriste za proizvodnju sira. Pored farmi goveda i ovaca, u novije vrijeme trend je izgradnja farmi koza i proizvodnja kozjeg mlijeka i mesa.

Poljoprivreda kao resurs je prepoznat od strane domaćih i stranih gospodarstvenika, te je interes za ulaganjem sve prisutniji. Pored tradicionalne proizvodnje mlijeka, mesa i žitarica, sve veći interes je ulaganja u nasade malina, kupina, jabuka i drugog voća.

Resursi kojima raspolaže općina Tomislavgrad za proizvodnje energije su po mnogima i najvredniji resursi s ekonomskog gledišta, a radi se o slijedećem:

- **energija vjetra** - povoljni prostori za razvoj projekata za proizvodnje energije iz vjetroelektrana. Trenutno se radi o šest projekata, odnosno šest vjetropolja. Projekti u razvoju.
- **hidroenergija** – u pripremi izgradnje je projekt CHE Vrilo, a potencijalni projekti su i mini hidroelektrane na rijeci Šujici
- **biomasa** – tri projekta realizirana
- **solarna/sunčeva energija** – postoje zainteresirani investitori

Pored projekata za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, općina Tomislavgrad raspolaže i velikim rezervama energetske goriva (lignit – 200 miliona tona). Trenutno se prioritet daje obnovljivim izvorima, a stavljanjem ovog resursa u funkciju podrazumijeva i izgradnju termoelektrane što za sada nije opcija.

Korištena literatura

1. Radoš, M. M. i Ozimec, R. eds. : **Prirodoslovno – povijesna baština općine Tomislavgrad**, Tomislavgrad – Zagreb, 2013.
2. Savković, B. : **Library of sustainable Energy Action Plans (SEAP) of local communities in Bosnia and Herzegovina**, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Environmental Protection Fund of the Federation of Bosnia and Herzegovina, 2012.
3. Komisija/Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika: **Vodič kroz kulturno-historijsko/povijesno i prirodno naslijeđe Hercegovine**, Bermust, Sarajevo, 2007.
4. Čečura, Ž. : **Hercegbosanska županija, Priručnik za zavičajnu nastavu, I. izdanje**, Matica hrvatska, Livno, 2002.
5. www.hbsume.ba/tomislavgrad/ (14. 01. 2014.)
6. www.panda.org (18. 01.2014.)
7. <http://croatia.panda.org/?204758/Poveana-potronja-prirodnih-resursa-i-porast-broja-stanovnika-stvaraju-nepodnoljiv-pritisak-na-planet> (21. 01. 2014.)
8. http://www.mzoip.hr/doc/publikacije/Odrziva_potrosnja_i_proizvodnja.pdf (31. 01.2014.)
9. <http://www.fzs.ba/BihB/Rijkeijezera.htm> (18. 02. 2014.)
10. <http://www.fzs.ba/BihB/Temperipad.htm> (18. 02. 2014.)
11. <http://www.fzs.ba/BihB/opcistatpodaciobih.htm> (18. 02. 2014.)
12. <http://www.ecoselograbovica.com/hr/> (18. 02. 2014.)

U organizaciji Centra za građansku suradnju, Livno, u tijeku je realizacija projekta „**Lokalno upravljanje resursima**“ u deset općina Kantona 8 i 10 / Zapadnohercegovačke i Hercegbosanske županije.

Ovaj projekt je omogućila velikodušna podrška američkog naroda putem Američke ambasade u Sarajevu i svi stavovi, mišljenja i zaključci izneseni u projektu ne odražavaju nužno stav Američke ambasade ili Vlade SAD, već isključivo autora.

U prikupljanju informacija, pripremi i izradi Registra sudjelovali:

Radni tim općine Tomislavgrad:

Drago Zrinušić, udruga Naša Baština
Miro Šumanović, MZ Mandino Selo i Udruga Naša Baština
Luka Krstanović, Služba za društvene djelatnosti i opću upravu
Općine Tomislavgrad
Ljuba Pokrajčić, pomoćnica načelnika, Služba za geodetske poslove,
imovinsko-pravne poslove i katastar nekretnina Općine Tomislavgrad

Tim Centra za građansku suradnju, Livno:

Stjepana Ivanuš
Asmir Orman
Zulka Baljak
Kata Marijan Krželj

Centar za građansku suradnju Livno

G.Jurkića 8a, 80101 Livno

Tel/fax: 034 202 770

E-mail: cgs-li@tel.net.ba

www.cgs-livno.net